

ŻYCIE NAUKOWE

„Polska dyplomacja na Wschodzie w XX — początkach XXI wieku” — sprawozdanie z międzynarodowej konferencji naukowej w Charkowie

Osiemdziesięciopięćdziesiąt lat ustanowienia Konsulatu Generalnego Rzeczypospolitej Polskiej w Charkowie w 1924 r. oraz piętnastolecie jego odnowienia w 1994 r. stało się okazją do zorganizowania spotkania z udziałem polskich i ukraińskich uczonych: historyków, politologów i ekonomistów, w dniach 4–5 VI 2010 r. Organizatorami tego przedsięwzięcia byli Konsulat Generalny RP w Charkowie, Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie (UWM), Centrum Badań Europy Wschodniej UWM, Charkowski Narodowy Uniwersytet im. W. N. Karazina oraz Stowarzyszenie Uczonych Polskich Ukrainy.

Miejscem obrad konferencji naukowej był okazały budynek Narodowego Uniwersytetu w Charkowie im. W. N. Karazina. Uroczysta inauguracja poprzedzona została otwarciem wystawy pt. *„Historia polskiej służby dyplomatyczno-konsularnej”*.

Obrady plenarne w dniu 4 czerwca, którym przewodniczył prof. dr hab. Henryk Stroński, rozpoczął swoim wystąpieniem Aleksander Wasilewski, reprezentujący Ministerstwo Spraw Zagranicznych. Przedstawił problematykę dziejów polskich konsulatów na Wschodzie w okresie międzywojennym (1918–1939). W bardzo ciekawej i syntetycznej wypowiedzi scharakteryzował zagadnienia związane z realiami funkcjonowania placówek konsularnych w Związku Radzieckim. Historię Konsulatu Generalnego w Charkowie zaprezentował dr Jarosław Książek — Konsul Generalny RP w Brześciu. W kolejnym wystąpieniu głos zabrał prof. dr hab. Henryk Stroński reprezentujący Uniwersytet Warmińsko-Mazurski i Stowarzyszenie Uczonych Polskich Ukrainy, omawiając losy ludności polskiej na Ukrainie Radzieckiej na tle działalności dyplomacji polskiej w latach 1921–1939, eksponował przede wszystkim brak aktywnego wsparcia dla Polaków ze strony służby dyplomatyczno-konsularnej II RP.

Ta część konferencji zakończyła główne obrady plenarne, odbywające się w Sali Aktowej uniwersytetu charkowskiego. Po przerwie, w czasie której dokonano otwarcia Centrum Polskiego w Charkowskim Uniwersytecie Narodowym, toczono dalsze obrady już w ramach czterech posiedzeń w Sali Senatu uniwersytetu. W tej części wygłoszono 30 referatów autorstwa pracowników reprezentujących kilka ośrodków akademickich: Uniwersytet Warmińsko-

Mazurski, Uniwersytet Wrocławski, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytet Opolski, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Uniwersytet Rzeszowski, Akademię Pomorską w Słupsku oraz Akademię im. J. Długosza w Częstochowie. Stronę ukraińską reprezentowali pracownicy naukowci Charkowskiego Narodowego Uniwersytetu im. W. N. Karazina, Kijowskiego Uniwersytetu Sławistycznego czy Charkowskiej Akademii Nauk.

Pierwsze posiedzenie poświęcone było sprawom funkcjonowania placówek dyplomatyczno-konsularnych w Charkowie. W roli moderatora wystąpił początkowo prof. dr hab. Henryk Stroński, a jako pierwszy swój referat wygłosił mgr Tomasz Grajżul (UWM), który omówił sprawy personalno-organizacyjne Poselstwa RP w latach 1921–1923 oraz Konsulatu RP w Charkowie w latach 1923–1937. W przerwie przed kolejnym wystąpieniem obowiązki moderatora przejął dr hab. Maciej Mróz, prof. Uniwersytetu Wrocławskiego (UWr), a swój pogląd na aspekt wywiadowczej działalności konsulatu RP w Charkowie przedstawił dr Andrzej Michalski z Akademii Pomorskiej w Słupsku (AP w Słupsku). Przed przerwą wystąpił dr hab. Andrzej Bonusiak, prof. Uniwersytetu Rzeszowskiego (URz), prezentując osiągnięcia placówki konsularnej w Charkowie na niwie działalności informacyjnej za pośrednictwem internetu. Następnie rozpoczęła się dyskusja, przekraczającą ramy czasowe w bardzo napiętym programie konferencji naukowej.

Po przerwie rozpoczęło drugie posiedzenie zatytułowane *Początki*, jako pierwsza głos zabrała Tatiana Lichaczowa (Charkowski Narodowy Uniwersytet im. W. N. Karazina). Referat, który przygotowała, poświęcony był polskim organizacjom niosącym pomoc ofiarom wojny w systemie państwa i opieki socjalnej w latach 1914–1921. Kolejne wystąpienie prelegentki Liubow Żwanko (Charkowska Akademia Nauk) dotyczyło reewakuacji polskich uchodźców z terytorium Ukraińskiej Republiki Ludowej, w okresie rządów Pawła Skoropadskiego w latach 1917–1918. Następnie słuchacze mogli wysłuchać wystąpienia dyrektora biblioteki uniwersytetu charkowskiego Iriny Żurawliewy, która przedstawiła informacje na temat historii i dnia dzisiejszego podległej jej jednostki oraz o przechowywanych w niej starodrukach polskich. Interesujące wystąpienie wsparte zostało ciekawą prezentacją multimedialną. Działalność dyplomacji polskiej w latach wojny domowej 1917–1919 oraz rolę Polskiej Organizacji Wojskowej na Ukrainie przedstawił dr Aleksander Holiczenko (UWM). Referat dotyczący działań dyplomacji polskiej wobec prób zbliżenia watykańsko-sowieckiego w latach 1918–1926 przedstawił dr hab. Maciej Mróz, prof. UWr. Kolejny prelegent dr Jarosław Suchoples z Uniwersytetu Szczecińskiego (USz) poruszył kwestię udziału dyplomacji polskiej w próbach tworzenia antyradzieckiego bloku państw frontowych regionu Morza Bałtyckiego w początkach lat 20. XX w. Funkcjonowanie i działalność Konsulatu Generalnego RP w Odessie w latach 1918–1919 i 2003–2009 bardzo precyzyjnie omówił dr hab. Tomasz Ciesielski z Uniwersytetu Opolskiego (UO). Postać i działalność Seweryna Potockiego, jednego z założycieli Uniwersytetu Charkowskiego, została zaprezentowana przez mgr Barbarę Klimczyk (UO). Na zakończenie tej części obrad swój referat wygłosiła Olga Kasperczyk (Konsulat Generalny RP w Sankt Petersburgu), traktujący o historii i działalności Konsulatu Generalnego RP w Sankt Petersburgu. Następnie rozpoczęła się dyskusja, która podobnie jak przy wcześniejszych okazjach przekroczyła czas formalnie na nią przeznaczony. Tym ostatnim akcentem zakończono obrady pierwszego dnia konferencji.

Drugi dzień obrad (5 czerwiec) rozpoczęło trzecie posiedzenie zatytułowane *Na służbie II Rzeczypospolitej*. Tej części konferencji przewodniczył dr hab. Norbert Kasperek, prof. UWM. Jako pierwszy zabrał głos dr hab. Henryk Ćwiek, prof. Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie (AJD w Częstochowie). Zaprezentował referat poświęcony zagrożeniu

bezpieczeństwa II RP ze strony Związku Radzieckiego w świetle rozpoznania polskiego wywiadu wojskowego. Prof. dr hab. Jan Rzońca, współautor artykułu wraz z dr Markiem Białokurem (UO), omówił kwestię polsko-radzieckiego układu o nieagresji z 25 VII 1932 r. w świetle publicystyki politycznej działaczy obozu narodowego. W tej części obrad nie zabrakło także prezentacji multimedialnej, którą wykorzystała przy okazji swojego wystąpienia mgr Barbara Klimczyk (UO), prezentując referat na temat karykatury dyplomatyczno-politycznej Polaków i Rosjan w okresie międzywojennym. O Polskim Konsulacie w Mińsku w latach 1921–1939 opowiedział prof. dr hab. Mikołaj Iwanow (UO). Ostatni, tuż przed przerwą, zabrał głos dr Witalij Rosowski z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Scharakteryzował stanowisko i działania polskiej dyplomacji wobec kwestii obrony Kościoła rzymskokatolickiego na Ukrainie Radzieckiej. Po przerwie jako pierwsza wystąpiła mgr Aleksandra Sheybal-Rostek, omawiając pobyt rządu polskiego w Krzemieńcu we wrześniu 1939 r. w drodze do Rumunii. Działalność ppłk. dypl. Stanisława Kary w roli attaché wojskowego w Łotwie i dalsze jego losy w okresie międzywojennym przedstawiła mgr Anna Ambrochowicz (Biblioteka Uniwersytecka UWM) w referacie przygotowanym wspólnie z dr. Tomaszem Gajownikiem (UWM). W kolejnym wystąpieniu zabrał głos mgr Mirosław Ławrynowicz z Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie (UE w Krakowie), prezentując osobę Jerzego Niezbrzyckiego oraz jego rolę i wkład w kształtowanie polskiej polityki wschodniej. Dr Igor Iljuszin (Kijowski Uniwersytet Słowistyczny) poruszył w swym referacie kwestię ukraińską w polityce i dyplomacji polskiego rządu emigracyjnego w czasie II wojny światowej.

Przed przerwą wystąpiło jeszcze dwóch prelegentów, których referaty przewidziane były w programie ostatniego posiedzenia zatytułowanego *Po drugiej wojnie światowej i po upadku ZSRR*. Dr Arkadiusz Czwołek z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu (UMK) omówił strukturę i funkcjonowanie Konsulatu Polskiego w Mińsku w latach 1972–1979, natomiast dr Katarzyna Jędraszczyk z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (UAM) scharakteryzowała kwestię dyplomacji polskiej wobec niepodległości Ukrainy (1990–1993). Trzecie posiedzenie zakończyło się krótką dyskusją.

Po przerwie obiadowej nastąpił czas na otwarcie czwartego, ostatniego już posiedzenia, któremu przewodniczył prof. dr hab. Mikołaj Iwanow (UO). Obrady otworzyła swoją prezentacją dr Agnieszka Sawicz (Wyższa Szkoła Gospodarki Krajowej w Kutnie). Prelegentka nawiązała w swym wystąpieniu do działalności Konsulatu Polskiego we Lwowie u schyłku lat 80. XX w. Dr Adam Oleksiuk (UWM) scharakteryzował polską dyplomację gospodarczą na Wschodzie, eksponując przede wszystkim kierunek ukraiński. Kolejny prelegent z UWM dr Krzysztof Sidorkiewicz w swoim wystąpieniu omówił działalność polskich placówek dyplomatycznych we współczesnej Litwie. Reprezentantka Związku Polaków na Białorusi z Brześcia mgr Hanna Paniszewa przedstawiła referat na temat działalności brzeskiego oddziału Związku Polaków na Białorusi oraz kontakty z KG RP w Brześciu w latach 1994–2009. Przedostatni prelegent, mgr Zbigniew Cierpiński (UWr), zaprezentował swoje ustalenia badawcze na temat kwestii polskiej dyplomacji w kontekście europejskiego wektora polityki zagranicznej Ukrainy. Po tym wystąpieniu prof. M. Iwanow zainicjował dyskusję, która była na tyle interesująca i ciekawa, że trwała ponad godzinę. Jako ostatni wystąpił dr Igor Poliszczuk (Charkowski Uniwersytet im. W. N. Karazina), porównując w swym wystąpieniu procesy transformacji Ukrainy i Polski w latach 90. ubiegłego stulecia.

Dwudniowe obrady konferencji podsumował Konsul Generalny RP w Charkowie dr Grzegorz Seroczyński, który podziękował prelegentom, uczestnikom i słuchaczom za

przybycie i wygłoszenie ciekawych spostrzeżeń, uwypuklenie pewnych problemów, z jakimi borykała się i boryka jeszcze dziś polska dyplomacja na wschodzie.

Dużym osiągnięciem organizatorskim było przygotowanie w czasie poprzedzającym obrady konferencji, publikacji w pewnym stopniu odzwierciedlającej program dwudniowego spotkania. Praca ta (*Polska dyplomacja na Wschodzie w XX — początkach XXI wieku*, pod red. H. Strońskiego i G. Seroczyńskiego, Olsztyn–Charków 2010, ss. 656) nie zawiera wszystkich zaprezentowanych na konferencji referatów. Z kolei nie wszyscy autorzy zamieszczonych w książce tekstów przybyli do Charkowa. W pierwszym przypadku przygotowane do druku maszynopisy zostaną zgodnie z wolą ich autorów zamieszczone w periodykach polskich lub ukraińskich. W drugim, gwoili sprawozdawczego obowiązku, zaprezentowane są tytuły tekstów polskich autorów zamieszczonych w wydanej publikacji: Józefa Aleksik (Niemcy), *Trudne początki polskiej dyplomacji w Związku Sowieckim na przykładzie pracy Henryka Malhomme w Petersburskiej Ekspozyturze II RP w latach 1918–1921*; Jan Jacek Bruski (Uniwersytet Jagielloński), *Na Ukrainie Rakowskiego. Polskie placówki dyplomatyczne i konsularne na terenie USRR 1921–1924*; Tadeusz Gawin (Białystok, Grodno), *Polska mniejszość narodowa na Białorusi w latach 1987–2005 a dyplomacja polska*; Jerzy Grzybowski (Uniwersytet Warszawski), *Ambasada RP w Kujbyszewie wobec problemu obywateli polskich narodowości białoruskiej i ukraińskiej w ZSRR w latach 1941–1943*; Robert Kuśnierz (AP w Słupsku), *Funkcjonowanie polskich placówek dyplomatycznych w ZSRS w warunkach Wielkiego Terroru (1937–1938)*; Grzegorz Opaliński (KG RP we Lwowie), *Główne kierunki działalności Konsulatu Generalnego w Lwowie w latach 2005–2010*; Wojciech Skóra (AP w Słupsku), *Porwanie kierownika polskiej placówki konsularnej w Kijowie Jerzego Matusińskiego przez władze radzieckie w 1939 roku*; Aleksander Smoliński (UMK), *Raport Attaché Wojskowego przy Ambasadzie RP w Moskwie ppłk. dypl. Konstantego Zaborowskiego z podróży po ZSRS odbytej latem 1936 r.*; Anita Staszkievicz (KG RP w Charkowie), *Polityka Rządu Rzeczypospolitej Polskiej wobec Polonii i Polaków na Wschodzie. Raport Konsula Generalnego RP w Charkowie w sprawie działań na rzecz Polonii charkowskiego okręgu konsularnego w 2009 r.*; Magdalena Strykier (UMK), *Przyczynek do biografii Antoniego Trzaski–Durskiego — adiutanta Józefa Piłsudskiego i attaché wojskowego przy poselstwie polskim w Pradze w latach 1923–1925*; Mirosław Szumiło (Uniwersytet Marii Curie–Skłodowskiej w Lublinie), *Henryk Raabe (1882–1951) — ambasador Polski Ludowej w Moskwie*; Zdzisław Winnicki (UWr), *Przedstawicielstwo Rady Regencyjnej Królestwa Polskiego (Państwa Polskiego) w Rosji. Zarys problematyki*; Jan P. Wiśniewski (UMK), *Misja Józefa Targowskiego a problem ewakuacji wojsk polskich z Dalekiego Wschodu 1920 r.*

Godny odnotowania jest fakt, iż uczestnicy konferencji biorący udział w uroczystościach jubileuszowych mogli oddać hołd zamordowanym przez organa NKWD polskim oficerom, składając kwiaty i wieńce pod dawną siedzibą NKWD w Charkowie oraz pod pomnikiem polskich oficerów — Ofiar Zbrodni Katyńskiej na Cmentarzu Ofiar Totalitaryzmu w Charkowie–Piatichatkach.

Anna Ambrochowicz, Tomasz Gajownik
Olsztyn